

Андалус фатҳи

Иккинчи қисм

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

Абу Абдуллоҳ Шоший

Нашрга тайёрловчи: *Шамсиддин Даргомий*

2013 - 1434

IslamHouse.com

فتح الأندلس

الجزء الثاني

« باللغة الأوزبكية »

أبو عبد الله الشاشي

مراجعة: شمس الدين درغامي

2013 - 1434

IslamHouse.com

Бани Умайя тарихига чизгилар

Андалус 711 (92 ҳижрий) санада Умавийлар хилофати даврида фатҳ бўлди. Ўша пайтлар Умавийларга Валид ибн Абдулмалик раҳимахуллоҳ (86–96 ҳ.с/705–715 м.с) халифа эди. Ислом тарихида Умавийлар давлатига кўп таъна тошлари отилди, улар қоралаб кўрсатилиб, уларнинг устига кўплаб бўҳтон ва ёлғонлар ёғдирилди. Баъзи одамлар, хоссатан ислом душманлари Ислом тарихини қоралаб кўрсатишга ҳаракат қилдилар. Ҳатто баъзилар Абу Бакр ва Умар разияллоху анҳумо хилофатини ҳам инкор қилдилар.

Агар Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам замонларига энг яқин бўлган Уммавийлар, ундан сўнгра Аббосийлар хилофати даврларида Ислом ҳукми қоим қилинмаган бўлса, улардан кейингиларни умуман гапирмаса ҳам бўлади. Бу даъвогарлар фақатгина **«Оллоҳнинг нурини оғизлари (яъни гап) билан ўчирмоқчи бўладилар. Оллоҳ эса, гарчи**

улар хоҳламаслар-да, фақат Ўз нурини тўла-тўкис ёйишни истайди»¹.

Ҳақиқатда эса, Умавийлар давлати замонида мусулмонлар катта муваффақиятлар қозонди ва кўп ёруғ кунларга гувоҳ бўлдилар. Кўплаб инсонлар ҳамда давлатлар бани Умайя замонида Исломга кирди. Бутун Шимолий Африка – Ливиядан бошлаб, Мағриб²нинг энг чекка қисмларигача –, Афғонистон ва Россиянинг жанубий жумҳуриятлари шулар жумласидандир. Булар Умавийлар давлатига бўҳтон, ёлғон ва таъна тошларини отувчиларга етарли раддиядир.

Умавийлар давлати мамлакатларни бир вақтнинг ўзида ҳамма тарафдан фатҳ қилиб, Исломни оламга таратдилар. Жумладан, ғарбда Андалус ўлкаси – бу биз кўлга қалам олган мавзудир –, Муҳаммад ибн Қосим Сақофий кўли билан Синд диёри³, Қутайба ибн Муслим Боҳилий кўли билан Мовароуннаҳр ўлкалари то Хитойгача, шимолда Маслама ибн

---

¹ Тавба: 32

² Рус. Марокко.

³ Ҳозирги Покистон минтақаси.

Абдулмалик Марвоний қўли билан Қўкоз минтақаси¹ фатҳ қилинди. Бани Умайя қўли билан фатҳ қилинган ўлкалардан бутун оламни Ислом нурига етакловчи забарбаст олимлар етишиб чикди, жумладан, Бухорий, Муслим, Термизий, Насоий, Табарий, Ибн Холдун, Заҳабий, Ибн Сино, Фаробий, Киндий, Беруний ва бошқалар...

Умавийлар хато ва айблардан холи бўлган, демокчи эмасмиз, зотан, инсон зоти хатокордир. Бани Умайя тарихида кўп хатолар содир бўлди, лекин бу хатолар уларнинг ҳасанот ва яхшиликлари денгизида ювилиб кетишида шубҳа йўқ, иншаоллоҳ.

Умавийлар давлати 660–750 (40–132 хижрий) саналар мобайнида, 92 йил салтанатда ҳукм сурди. Умавийлар давлати асосчиси буюк саҳоба Муовия ибн Абу Суфён разияллоҳу анҳумодир. Кўпчилик у киши ҳақида, унинг хилофати ҳақида бадгумон бўлиш билан бирга уни қоралашдан ҳам тилини тиймайди. Лекин Муовия ибн Абу Суфён разияллоҳу анҳумонинг Ислом ва мусулмонлар учун қилган улкан ишларини эътибордан қочирадилар!

---

¹ Касбий денгизи ва Қора денгизи орасидаги тоғли ҳудудлардир. Ҳозирги кундаги Чеченистон, Доғистон ва Кафказ орти ўлкаларидир.

Умавийлар тарихини батафсил зикр қилиш ўрни бўлмагани сабаб, бу ўринда мавзуимиз учун фойдадан холи бўлмаган ва мавзуимизга муқаддима тарзида Умавийлар тарихидан баъзи маълумотларни китобхонга ҳавола қилиб ўтишни лозим топдик. Муовия ибн Абу Суфён разияллоҳу анҳумодан кейин Умавийлар хилофати давом этди, Умавий халифаларидан машҳурлари Абдулмалик ибн Марвон раҳимаҳуллоҳ, унинг ортидан ўғиллари: Валид, Сулаймон, Язид ва Ҳишом ҳокимият тепасига келди, улардан кейин салтанат тепасига келган ва кўпчилик олимлар бешинчи халифаи рошид деб эътибор қилган, оламни адолат, омонат, раҳмат ва тўқин-сочинликка тўлғазган халифа Умар ибн Абдулазиз раҳимаҳуллоҳ эди. У ҳам бани Умайядан эди.

Андалус ва унинг фатҳи бани Умайя ҳасанотларининг энг улуғларидан бўлиб тарих саҳифаларига ўйиб битилди...

Андалус фатҳидан олдин...

Ислом Шимолий Африка ўлкаларига Андалус фатҳидан 70 йил олдин, яъни 644 (22 ҳижрий) санада кириб борди. Ушбу минтақаларда улкан санокдаги

Амазийғ ёки Барбар¹ деб аталган қабилалар истиқомат қиларди. Бу қабилалар жисмонан қувватли ва қайсар қавмлар бўлиб, Исломга киргандан сўнг, бир неча бор диндан қайтиб кетдилар. Улар билан мусулмонлар ўртасида мунтазам урушлар бўлиб, охир-оқибат 704–705 (85–86 ҳижрий) саналарда Мусо ибн Нусайр кўли билан бу минтақаларда Ислом барқарорлашди².

Мусо ибн Нусайр сийрати

(19–97 ҳ.с./640–716 м.с.)³

Мусо ибн Нусайр раҳимахуллоҳ художўй, тақводор, моҳир саркарда эди. Оллоҳ таоло Шимолий Африка минтақаларида Исломни у билан барқарор қилди. У тобеъинлардан бўлиб, Тамим ад-Дорий

---

¹ Рус. Бербер. Араб тилида «барбар» калимаси «тушунарсиз товушлар мажмуаси»ни ифодалашда ишлатилади. Тоҳир Аҳмад Завий «Тарихул фатҳул арабий фи Ливия» (20-бет).

Шимолий Африка, Марказий ва Ғарбий Суданнинг туб аҳолиси. «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» (Барбарлар калимасига қаранг).

² Сиржоний «Қиссатул-Андалус» (28-бет).

³ Аз-Зириклий «Ал-аълам» (7/330).

разияллоҳу анҳу каби баъзи саҳобалардан ривоят қилган¹.

Машҳур тарихчи Ибн Халликан уни шундай сифатлайди: «У оқил, саховатли, довюррак, художўй ва тақводор инсон эди. Унинг кўшини умуман енгилмади»².

Мусо ибн Нусайрнинг отаси Нусайр ибн Абдуррахмон ибн Язид довюррак киши бўлиб, Ярмук ғазоти иштирокчисидир. 13 ёки 14 ёшлар чамасидаги Нусайр насроний канисаларидан бирида Инжил ва насронийликни ўрганиб юрарди, Холид ибн Валид разияллоҳу анҳу ва унинг сафдошлари унга Исломни етказдилар, Нусайр Исломни қабул қилди ва динга кўп хизмати сингди. Унинг ўғли Мусо ибн Нусайр Андалусни фатҳ қилди, бу фатҳда Нусайрнинг Исломига сабабчи бўлган Холид ибн Валид разияллоҳу анҳунинг ҳам улуши бор, албатта. Нусайр ибн Абдуррахмон Умар ва Усмон разияллоҳу анҳумо хилофати замонида Шомга волий бўлган Муовия разияллоҳу анҳумонинг бош посбони мансабига чиқди ва Али разияллоҳу анҳу билан Муовия

---

¹ Ибн Халликан «Вафаятул аъйан» (5/318), Сиржоний «Қиссатул-Андалус» (28-бет).

² Ибн Халликан «Вафаятул аъйан» (5/319).

разияллоҳу анҳумо ўртасида юзага келган низога аралашмади¹. Умавийлар давлатида Муовия ибн Абу Суфён разияллоҳу анҳумо лашкарининг сардори даражасига етди.

Мусо ибн Нусайрнинг онаси ҳам шижоатли аёл бўлганлиги ва эри билан Ярмак ғазотида иштирок этганлиги тарих саҳифаларида зикр қилинади².

Мана шу ота ва онадан Андалус фотиҳи Мусо ибн Нусайр дунёга келди. Мусо ибн Нусайрнинг отаси узун замон армия сардори бўлгани учун Мусо халифа ва амирларнинг фарзандлари билан ҳамоҳанг улғайди. Диний ва аскарӣ ҳаётда тарбия топган Мусо улғайиб, Муовия разияллоҳу анҳу замонида денгиз қўшинига бош бўлиб, Қибрис оролига ғазот қилиб, у ерда кўрғонлар бунёд қилди³. Ҳажжож даврида Басрада харож йиғиш мансабига кўтарилди⁴, сўнгра Мусо ибн Нусайр Валид ибн Абдулмалик

---

¹ Ибн Халликан «Вафаятул аъйан» (5/319).

² Сиржоний Ибн Ҳажарнинг «Ал-исобату фи тамйизи ас-саҳоба» (8/314) китобидан нақл қилган, «Қиссатул-Андалус» (29-бет).

³ Заҳабий «Сияру аълам ан-нубала» (4/496).

⁴ Аз-Зириклий «Ал-аълам» (7/330).

замонида, 708 (89 хижрий) йили Африка ва Мағрибга волий бўлди¹.

Африка минтақасида Ислоннинг қарор топишига сабаб бўлган шахс Мусо ибн Нусайрдир. Ҳолбуки, бу ўлкаларни Уқба ибн Нофиъ раҳимаҳуллоҳ фатҳ қилганди, бироқ улар Ислондан қайтиб кетгандилар.

Бу ўринда зикр қилиб ўтиш айна муддао бўлган масалани айтиб ўтмоқчиман, мусулмонлар Оллоҳнинг ҳақ динини етказишга, халқларни зулм, истибдод ва бандаларга қул бўлиш зулмати ва жаҳолатидан оламларни яратган барҳақ Парвардигорга ибодат қилиш, адолат, тенг ҳуқуқлилиқка тарғиб қилувчи нурни оламга ёйишга маъмур бўлдилар. Мусулмонлар ўз зиммаларидаги бурчларини адо этиш мақсадида бошқа халқларни Ислонга даъват қилдилар, уларнинг устига лашкар тортишларидан олдин ҳар доим учта шарт қўядилар:

Биринчи: Агар Ислонни қабул қилсангиз, дунё ва охиратда саломат қоласиз, мол-у жонингизни ҳам қутқарасиз.

---

¹ Ибн Халликан «Вафаятул аъйан» (5/319), Абдуллоҳ Анан «Давлатул ислам фил Андалус» (1/25).

Иккинчи: Агар Исломни қабул қилмасдан, мусулмонларга қарши чиқмаймиз ва уларнинг душманларига ёрдам бермаймиз ҳамда жизя тўлаймиз десангиз, ўзингизнинг динингизда қолиб, шу дунёдагина мол-у жонингизни сақлаб қоласиз, охираатдаги ҳолингиз Оллоҳга ҳавола.

Учинчи: Агар юқоридаги иккита шартдан бирортасига унамасангиз, сизларга қарши уруш эълон қиламиз.

Ҳа, мусулмонлар мол-дунё учун уруш қилмаганлар, уларнинг буюк мақсадлари бўлган эди, юқоридаги шартларга инсоф билан назар солган киши ундаги адолатни, албатта кўради. Бу ўринда жизя ҳақида ҳам умумий тушунча бериб ўтсак, мақсадга мувофиқ бўлса керак.

Жизя ҳақида

Жизя — мусулмонларнинг аҳли китоблар (яхудий ва насронийлар), (аксар фуқаҳолар наздида) мажусийлар ва (баъзи фуқаҳолар наздида) мушриклардан уларни мудофаа қилишлари муқобилида оладиган тўловдир. Агар мусулмонлар

уларни ҳимоя қила олмай қолсалар, олган жияларини кайтариб берадилар.

Ислоннинг раҳмат ва адолат дини эканини исботловчи далиллардан бири, жиянинг фақат маълум тоифа инсонларнинг зиммасигагина юкланишидир. Жия балоғатга етган, соғлом ва бой эркак кишилардан олинади. Балоғатга етмаган, касал, ногирон, жанг қилмай ибодат учун эътикофда ўтирган киши, камбағал ҳамда аёл кишилардан олинмайди. Аксинча, мусулмонлар ҳукмида бўлган насроний, яхудий, мажусий ва мушриклар агар фақир бўлсалар, жия бериш ўрнига мусулмонларнинг давлат бюджетидан (байтулмолдан) ҳақ оладилар!

Жиянинг миқдори эса, бир йилда бир марта зиммий (мусулмонлар ҳукмида бўлган кофир) киши бошига бир динордир. Агар зиммий Ислонга кирса, ундан жия соқит бўлади. Шунингдек, у мусулмонлар сафида жангда иштирок этса, бу учун ҳақ ҳам олади.

Жия ҳокимлар ўз халқига мажбурий қилган ҳар қандай солиқдан (налог ва тўловлардан) оздир. Нафақат жия, ҳатто бутун молидан йилда бир марта чиқарадиган 2,5% ни ташкил қилган закот ҳам уларнинг солиқларидан камдир. Ҳозирги кунда ўз

халкига 2,5% гина солиқ солаётган бирорта давлат борми? Аксинча, одамлар энг камида 10% ёки 20%, баъзан 50%–70% гача солиқ тўлашга мажбурдир. Жизия ва закот бу солиқлар олдида арзимас қийматга айланиб қолади! Лекин баъзилар инсонларни Исломдан буриш ниятида Исломни ва Ислом ҳукмларини қоралаб, ёмонлаб кўрсатишга уринади. Ҳақиқатда эса, озгина ақлини ишлатган одам Исломдан адолатлироқ бирорта йўл йўқлигига амин бўлади. Ҳатто Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам зиммийларга тоқатидан ортиқ нарсани таклиф қилманглар, дейиш билан бирга шундай қилган кишини қаттиқ огоҳлантирдилар ҳам. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Ким мусулмонлар тарафидан аҳд берилган (кофир)га зулм қилса ёки уни камситса ёхуд кучи етмаган нарсаларни қилишига мажбурласа ёда ундан норози қилиб бирон нарсани олса, мен Қиёмат кунида унинг даъвочисиман!»* – дедилар¹. Яъни мен у билан хусуматлашаман, хужжатлашаман, дедилар.

Ҳа, Ислом дини бутун оламга раҳмат бўлиб келган диндирки, ҳатто арзимаган тўлов бадалида

---

¹ Абу Довуд: 2654, Албоний саҳиҳ деган.

зиммийларни мудофаа қилишни мусулмонларнинг зиммасига вожиб қилди.

Мусо ибн Нусайр пухта ҳарбий режа тузиб, муносиб тайёргарликни кўргандан сўнг, Ториқ ибн Зиёд исмли барбар миллатига мансуб саркарда бошчилигидаги аскарни Андалусга сафарбар қилди ва маълум вақтдан кейин ўзи ҳам унинг ортидан борди. Оллоҳ таоло мусулмонларга ўзининг мислсиз нусрат неъматини берди. Мусулмонлар уч ярим йил мобайнида, яъни 711–714 (92–95 хижрий) саналарда Андалус ўлкасининг биргина шимоли-ғарбий қисмидаги Лос Пикос минтақасини ҳисобга олинмаса, тўлиқ фатҳ этдилар¹...

Зулм, истибдод ва жаҳолат гирдобидида кун кечириб юрган Андалус халқи ўз ерларига келган мусулмонлардаги инсонийлик сифатларини кўриб, ханг-манг бўлганларидан қироллари Родерикка қуйидаги маънолар битилган мактубни йўллайдилар: «Бизнинг еримизга шундай қавм келдики, улар осмон

---

¹ Воқеа тафсилотларини «Ахбару мажмуъа», «Нафхут-тийб», «Ал-баян ал-муғриб», «Ровзул миътар», «Фажрул Андалус», «Тарихул андалус», «Давлатул ислам фил Андалус» ва бошқа тарих китобларининг Андалус фатҳи бўлимига қаранг.

аҳлиданми ёки ер аҳлиданми билолмадик»¹. Улар мусулмонлардаги каби олижаноблик, инсонийлик, адолатга ҳали бутун тарихлари мобайнида дуч келмаган эдилар. Фараз қилинг, бир давлат босиб олинаёпти ва уларга зулм қилиш, уларнинг мол-мулкини талон-тарож қилиш, бойликларини ўзлаштириш, вайрон қилиш ўрнига учта шартдан бирини танлаш ўртасида ихтиёр берилаяпти. Гарчи Исломни қабул қилмасаларда жия тўласа, ўз ҳокимиятларида қолишдан ташқари душманлардан ҳам ҳимоя қилиниши кафолати берилаяпти! Ҳа, бу ҳукмлар фақат Ислом динидагина бор. Ҳатто Андалус халқи мусулмонларни осмон аҳли ёки ер аҳли эканини билолмай қолдилар! Улар Оллоҳнинг кўшинларидир,

«Ана ўшалар Оллоҳнинг хизбидирлар. Огоҳ бўлингизким, албатта Оллоҳнинг хизби нажот топгувчидирлар!»²

Андалус фатҳ қилиниши билан бу ўлкада зулм ва истибдодга яқун ясаиб, тарихнинг янги саҳифаси — тараққиёт ва ривожланиш саҳифалари очилди...

---

¹ Ал-Мақаррий «Нафхут-тийб» (1/240).

² Мужодала: 22.